

Komparácia prechodu k demokracii na Taiwane a incidentu na námestí Tiananmen

Erik Lenhart

Abstract

The objective of this article is to analyze and compare the Taiwanese democratization and Tiananmen incident. The theoretic basis of this article consists of Theory of transition by S.P. Huntington and Theory of games by A. Przeworski. This approach is most favorable since it is difficult to apply theory of modernization on both processes. Moreover, article points out that the comparison of strategic situation and decision-making process of the key actors of the KMT and CCP regimes is vital for understanding of Taiwanese democratization and Tiananmen incident and their aftermath. The author of the article argues that the external factors played significant role in the decision-making process of both regimes.

The article concludes that in both cases it was the regime, which played the key role in strategic situation. In case of Taiwan the outcome was a process toward liberal democracy and in PRC it was a continuance of the CCP regime.

In both political entities the leadership was aware of changes in similar political regimes (In in case of China it was the USSR. Taiwanese leadership was aware of political transformation in Spain and ROK.) and also on changes in surrounding political environment. The Taiwanese leadership decided to follow the trends inevitable trends towards democratization. The CCP leadership option was the repression to avoid "high social costs" of political transformation and a possible disintegration of the PRC.

The outcome of both is very much visible today also. In Taiwan both the KMT and DPP agreed that democratization was the right choice and despite of the current World financial crises the Taiwanese democracy after two political alternations stays, regardless of its flaws, stable. Facing the global downturn and domestic labor riots, the CCP regime still holds the "mandate of heavens". "The socialism with Chinese characteristic" flavored with nationalism remains its official ideology, the question is how long and what the next step in reinvention of CCP regime will be.

Keywords: PRC, ROC, Democratization, Theory of transition, Theory of games, Strategic Situation, External Factors, CCP, DPP, KMT

Úvod

Prechod k demokracii na Taiwane, ako aj incident na Námestí Tiananmen bol námetom mnohých štúdií, ktoré hodnotili tieto politické procesy jednotlivo, prípadne v porovnaní s obdobnými procesmi v iných štátoch. V tomto článku ide o porovnanie paralelného vývoja

v oboch čínskych politických entitách, ako aj ich vzájomnom vplyve na dianie navzájom¹ na základe teórie prechodu S.P. Huintingtona a teórie hier A. Przeworského.

Oba tieto prístupy považujem za najvhodnejšie, keďže prístup teórie modernizácie nie je na Taiwan možné plne aplikovať. Model strategickej situácie teória hier sa dá aplikovať na rozhodujúce procesy predstaviteľov Komunistickej strany Číny ako i Kuomintangu, nehľadiac na charakter ekonomickej vyspelosti Číny a Taiwanu, ako i ďalších kvantifikovateľných kritérií teórie modernizácie.

Teória prechodu na druhej strane poukazuje na rolu režimu a opozície v danej strategickej situácii, ktorá na jednej strane smerovala k prechodu k demokracii a na druhej k represii. V článku argumentujem, že v oboch prípadoch to bol režim, ktorý v skúmaných čínskych politických entitách mal prevahu nad opozíciou. Rovnako pri analýze zohľadňujem aj externé faktory, ktoré vplývali na dianie v období studenej vojny na Čínu i Taiwan. Pri analýze skúmaných režimov je prínosne zhodnotenie i porovnanie postavenia v medzinárodnom systéme, čo do veľkej miery vysvetľuje vnútorné dianie v Číne i na Taiwane.

Vplyv externých udalostí, dianie v ZSSR, vplyv USA na Taiwan, dianie v obdobných režimoch – spojencov USA: Španielsku, Kórejskej republike ako i historické skúsenosti, zvlášť v Číne s kultúrnou revolúciou, rovnako ako aj vzťahy v Taiwanskej úžine zohrali vplyv na vnútorné preformulovanie oboch režimov.

Analýza prechodu k demokracii na Taiwane

Z metodologického hľadiska vychádzam pri skúmaní prechodu k demokracii na Taiwane a pri analýze vývoja v druhej polovici 80-tych rokov v ČĽR z S.P. Huntingtonovej teórie prechodu a z Teórie hier Adama Przeworského. Zvolil som tieto prístupy, pretože podľa mojej mienky najvýstižnejšie vysvetľujú tento proces. Teória modernizácie sa tu dá len ťažko uplatniť, pretože počas pôsobenia prezidenta Chiang Ching-kua, ako som už spomenul, príjem na hlavu obyvateľa v priemere dosahoval 4,600² USD a kuomintangský režim čo sa týka ekonomickej

¹ Uvediem dva príklady: Jedná sa najmä o vplyv ČĽR na Taiwan v čase prvých priamych prezidentských volieb. Vedenie KS Číny sa obávalo možnej intervencie USA a Taiwanu, v prípade, že sa situácia na Tiananmen vymkla z pod kontroly. Preto považujem za prínosné skúmať dianie v Číne i na Taiwane paralelne, keďže najmä v súčasnosti sú osudy oboch čínskych politických entít úzko prepojené.

² Stúpcenci teórie modernizácie argumentujú, že pokiaľ je priemerná miera príjmu na hlavu 3000 USD a vyššie (najmä nad 6000 USD na hlavu) majú demokracie tendenciu byť, stabilné. Je otázne či však platí kauzálny vzťah, že pokiaľ spoločnosť dosiahne určitú mieru príjmu na hlavu obyvateľa nastáva prechod k demokracii. Na

politiky a celkovej modernizácie za liberálnymi ekonomikami nezaostával. Dôvody prechodu je treba hľadať preto inde.³ Keď uvážime, že pre vyspelé ekonomiky je typická široká stredná vrstva, dá sa tiež hľadať určitá korelácia s pokojným prechodom.⁴ Ďalším faktorom pokojného prechodu bola paradoxne Čínska ľudová republika (ČĽR), pretože ani režim ani opozícia na Taiwane nechcela dať zámienku, aby Čínska ľudovo-oslobodzovacia armáda (ČĽOA) napochodovala na Taiwan pod zámienkou urovnania občianskych nepokojov.⁵

Pokiaľ vychádzame z Huntingtonovej klasifikácie, patrí prechod k demokracii na Taiwane k tretej vlne.⁶ Z hľadiska jeho charakteru išlo podľa Huntingtonovej terminológie o transformáciu.⁷ Je to teda spôsob prechodu, kde proces tranzície začne režim – vláda, ktorý je aj hlavným aktérom prechodu⁸, v prípade Taiwanu Chiang Ching-kuo a Lee Teng-hui. Prechod na Taiwane bol plne v rukách režimu, ktorý bol schopný opozíciu v preddemokratizačnom období potlačiť represiou a pri vzniku organizovanej opozície v podobe opozičnej Demokratickej progresívnej strany (DPP), bol pomer síl jednoznačne v prospech režimu. Podobne ako v prípade Frankovho režimu išlo i na Taiwane o riadenú demontáž režimu. Na Taiwane nevznikli žiadne garančné ani hybridné orgány, ktoré sú typické pre zjednaný prechod.

Keďže sme identifikovali hlavného aktéra zmeny, druhou logickou otázkou je dôvod prečo sa režim rozhodol začať demokratizačný proces. Dajú sa rozpoznať dva hlavné motívy. Prvým, ktorý som už spomenul je oblasť zahraničnej politiky. Tá ma niekoľko rovín, jednou je obraz KMT režimu v zahraničí a snaha získať na svoju stranu čo najviac sympatií a posilniť

verifikáciu tejto tézy je potrebný ďalší výskum. Je pravdepodobné, že príjem na hlavu obyvateľa sa dá vnímať ako určitý indikátor, no k prechodu k demokracii je dôležité splniť i ďalšie neekonomické kritéria. Lipset, S. (1959): *'Some Social Prerequisites for Democracy: Economic Development and Political Legitimacy'*. In: *American Political Science Review*, Vol. 53, s. 69-105.

³ Zdroj bohatstva Taiwanskej ekonomiky bol zaslúžený a nepochádzal z ropného, či iného prírodného bohatstva. Práve na dôležitosť pôvodu bohatstva, upozorňuje Fareed Zakaria vo svojej knihe *Budúcnosť Slobody*, Zakaria, F. (2004): *Budúcnosť slobody*, Český Tešín: Nakladateľstvo vied ČR, s. 90 – 95. Ako som už uviedol, USA kryli deficit Taiwanského rozpočtu do roku 1964. Minimálne však od 70-tych rokov sa hovorí o sebestačnosti Taiwanskej ekonomiky.

Pozri aj: Gold, T., B. (1997): *Taiwan: Still Defying the Odds*. In: Diamond, L., J., (ed.): *Consolidating the Third Wave Democracies*, Johns Hopkins University Press, s. 165-167.

⁴ Podobne na Taiwane ako i v Španielsku, kde boli ekonomiky vyspelé v porovnaní s portugalským prechodom, kde bolo prechode oveľa viac spoločenského napätia. Zakaria: *Budúcnosť slobody*, s. 60.

⁵ Tien, H. (1996) (ed.): *Taiwan's Electoral Politics and Democratic Transition*, Riding the Third Wave. M.E. Sharpe, New York, s.127.

⁶ Gold: *Taiwan: Still*, s. 163.

⁷ Originálny pojem: transformation, Juan Linz používa pre tento typ prechodu pojem reforma (reform).

⁸ Cotton, J. (1997): *East Asian Democracy: Progress and Limits*, In: Larry Diamond a kol. (ed.): *Consolidating the Third Wave Democracies*, Johns Hopkins University Press, s. 95.

medzinárodné uznanie⁹ imidžom slobodnej Číny („free China“ image). S tým spojená ideológia režimu, reprezentujúceho celú Čínu, ktorý sa snaží získať späť pevninu, je čoraz viac nereálny,¹⁰ preto Kuomintang (KMT) sa snažil presvedčiť svetovú verejnosť, že predstavuje demokratickú Čínu, teda je to určitá zmena orientácie v rámci ideológie. Tá však stále zahrňovala a zahrňuje zjednotenie Číny, od druhej polovice 70-tych rokov mierovými prostriedkami. Ďalším dôležitým aspektom je zahraničnopolitická situácia - zmena usporiadania v systéme studenej vojny, ako aj trend demokratizácie podobných režimov na strane USA,¹¹ ako Španielsko a Portugalsko, kde prebiehala v druhej polovici 80-tych rokov konsolidácia demokracie, Chile a Kórejská Republika (ROK) kde v roku 1988 prebiehali demokratizačné procesy. Navyše USA boli patrónom, ktoré štátom v sfére svojho vplyvu demokratizácii nebránili, práve naopak ju podporovali.¹² Z geopolitického hľadiska však USA vsadili na ČĽR, ktorú od 1979 diplomaticky uznávali, teda dôvod KMT k prechodu bol pravdepodobne viacej spojený so snahou o zvýšenie prestíže Čínskej republiky (ROC)¹³ ako demokratického štátu, prezentovať samých seba ako demokratov v porovnaní s komunistami na pevnine. Došlo k predefinovaniu ideológie, keď „dočasné dodatky“ k ústave z roku 1948, ktoré mali byť platné po dobu „komunistickej rebélie“ boli brzdou demokratizácie a dosiahnutiu posilnia vonkajšej legitimity .

Druhou rovinou je úvaha, že je výhodnejšie pre režim, keď on je pôvodcom demokratizácie. Zoberie tak opozícií agendu a bude to režim, ktorý stanovuje pravidlá hry. Taiwan nemal žiadne demokratické tradície ani skúsenosti¹⁴, režim tak mohol prezentovať svoju predstavu o demokracii. Režim teda mohol predísť strate moci a represie zo strany

Chu, Y.; Lin, J., *Political Development in 20th-Century Taiwan: State-Building, Regime Transformation and the Construction of National Identity*, The China Quarterly, No. 165, 20001, (s. 120).

¹⁰ Chu, Y.; Lin, J. (2001): *Political Development in 20th-Century Taiwan: State-Building, Regime Transformation and the Construction of National Identity*, The China Quarterly, No. 165, s.117.

¹¹ Buruma, I. (1996): *Taiwan's New Nationalists: Democracy with Taiwanese Characteristics*. In: *Foreign Affairs* Volume 75, Number 4, July – August, s. 78.

¹² Pozri aj: Przeworskeki, A. a kol. (1996): *What Makes Democracies Endure?* In: *Journal of Democracy*, Volume 7, Number 1, January, s. 43.

¹³ Používam anglický akronym ROC pre zrozumiteľnosť, že sa jedná o Čínsku republiku a nie Českú republiku, čo by mohol akronym ČR čitateľovi evokovať.

¹⁴ Pripomeniem, že do odstúpenia Taiwanu Číne v roku 1945, bol Taiwan súčasťou Japonského impéria, ktoré tam demokraciu nezavádzalo. ROC spravovala Taiwan pôvodne ako okupované územie. Krátko po ukončení II. svetovej vojny vypukla čínska občianska vojna a na Taiwane bolo od roku 1947 statné právo až do roku 1987, teda o demokratickej skúsenosti sa tam nedá hovoriť. Jedinou výnimkou môže byť krátka existencia Taiwanskej republiky: 24 máj - 23. október 1895. Chu, Y.; Lin, J. (2001): *Political Development in 20th-Century Taiwan: State-Building, Regime Transformation and the Construction of National Identity*. In: *The China Quarterly*, No. 165, s. 105.

opozície. Kuomintang, ktorý ovládal štátne médiá ¹⁵ mohol prezentovať graduálnu demokratizáciu ako svoju vlastnú iniciatívu v zmysle Troch ľudových princípov pri zachovaní stability. K tomuto mu napomáhal i charakter opozície. ¹⁶ Mohol to byť ďalší predpoklad KMT, že dokáže obstať aj v slobodnej súťaži a že by bolo lepšie, keď KMT na slobodnú súťaž pristúpy z vlastnej iniciatívy, ako keby mala opozícia silnieť a k súťaži KMT prinútiť. ¹⁷ V prvých slobodných priamych prezidentských voľbách vyhral Lee Teng-hui a nebyť roztržky medzi dvoma KMT kandidátmi, tak by veľmi pravdepodobne KMT vyhral i druhé priame prezidentské voľby.

Väčšina analytikov sa zhodne, že prechod k demokracii na Taiwane začína založením Demokratickej progresívnej strany (DPP) v roku 1986. ¹⁸ Spájajú ho so vznikom novej politickej strany počas výnimočného stavu, čo bol pomerne odvážny krok ¹⁹, no ešte zaujímavejšia bola reakcia Chiang Ching-kua, ktorý sa za DPP proti tvrdej línii v KMT postavil a nedovolil jej zákaz s vyjadrením, že v novej dobe sa strana potrebuje prispôbiť dobe. ²⁰ Procesu demokratizácie pravdepodobne nepriamo napomohla vražda Henryho Liu. V roku 1984 taiwanská tajná služba zabila žurnalistu Henriho Liu, kniha amerického autora obsahovala informácie rodine o Chiang, ktorá by mohla do značnej miere poškodiť ich reputáciu. Tento incident spôsobil značné napätie medzi USA a ROC. Je diskutabilné do akej miery rozhodnutie Chiang Ching-kua ovplyvnil tlak Ronalda Reagana na ukončenie výnimočného stavu, keď prezident Reagan v roku 1986 v Kongrese pohrozil, že pokiaľ, KMT režim neukončí výnimočný stav, tak tým vzťah s USA utrpí. ²¹ DPP teda bola v postavení tolerovanej opozičnej strany, teda nebola ani povolená ani zakázaná.

Ďalším dôležitým krokom bolo zrušenie výnimočného stavu v roku 1987. V roku 1984 Národné zhromaždenie zvolilo na nomináciu Chiang Ching-kua Lee Teng-huia

¹⁵ Cotton, J. (1997): *East Asian Democracy: Progress and Limits*. In: Larry Diamond (ed.): *Consolidating the Third Wave Democracies*, Johns Hopkins University Press, s. 100.

¹⁶ DPP mala spočiatku štruktúru koalície rôznych skupín intelektuálov, nejednalo sa o klasickú politickú stranu. Fürst, R. (2005): *Taiwan – A Maturing Chinese Democracy*, Perspectives, No. 24, s.53.

DPP vo svojom programe z roku 1986 demokratizáciu podporovala a zaviazala, že nebude organizovať, žiadne násilné akcie. Teda KMT režim sa nemusel, že DPP podnikne nejaký násilný pokus o prevrat. Bakešová I.; Fürst R.; Heřmanová Z. (2004): *Dějiny Taiwanu*, Praha: NLN, s. 139 - 140.

¹⁷ Pripomeniem, že KMT mal už skúsenosti z doplnkových volieb, kde nie všetci ako som už spomenul volili nestraničských politikov – teda určitú „opozíciu“. Teda mohol vychádzať z predstavy, že dokáže obstať i v slobodných voľbách.

¹⁸ Cotton, J. (1997): *East Asian Democracy: Progress and Limits*, in Larry Diamond et al., ed., *Consolidating the Third Wave Democracies*, Johns Hopkins University Press, s. 97. Tien, H. (1996) (ed.): *Taiwan's Electoral Politics and Democratic Transition*, Riding the Third Wave. M.E. Sharpe, New York, s.123.

¹⁹ Pretože pre výnimočný stav bolo zakladanie nových strán zakázané.

²⁰ Bakešová ; Fürst; Heřmanová: *Dějiny Taiwanu*, s. 139.

²¹ Buruma: *Taiwan's New Nationalists*, s. 88.

viceprezidentom.²² Chiang Ching-kuo na rozdiel od svojho otca podporoval rodených Taiwančanov a už ako premiér bol zástancom väčšej participácie rodených Taiwančanov v KMT režime. Tým, že sa stal Lee viceprezidentom, bol to dôležitý krok vo vývoji KMT režimu a predznamenal aj ďalšie zmeny. V roku 1986 Chiang Ching-kuo v zdravotný stav nebol dobrý a hľadal vhodného nástupcu. Chiang Ching-kuo prerušil líniu rodiny Chiang, keď prehlásil, že nechce aby sa žiaden člen jeho rodiny stal prezidentom ROC.²³ V roku 1988 sú na základe zákona povolené pôsobenie nových politických strán a v roku 1989 vstupuje tento zákon do platnosti.

V roku 1988 zomiera Chiang Ching-kuo a jeho viceprezident podobne ako v prípade jeho otca sa ujíma úradu prezidenta. Lee Teng-hui, rodený Taiwančan, sa stáva zastupujúcim prezidentom ROC a stáva sa aj predsedom Kuomintangu. Tvrdá línia, známa ako aj Palácová frakcia, bola proti jeho zvoleniu predsedom KMT,²⁴ no Lee Teng-huia podporil James Soong, ten sa nepriamo postavil aj proti Soong May-ling.²⁵ V období po Chiang Ching-kuovej smrti vdova po Čankajškovi Soong May-ling uvažovala, že by sa mohla vrátiť do taiwanskej politiky. Frakcia Lee Teng-huia, bola však silnejšia a Soong May-ling sa vrátila späť do USA, kde žila do svojej smrti v roku 2003.²⁶ Konzervatívne krídlo pôvodne uvažovalo, že postaví kandidáta proti Lee Teng-huiovi na úrad prezidenta²⁷, no nakoniec sa dohodli na kompromise. V roku 1990 je Lee Teng-hui zvolený za prezidenta ROC a konzervatívec Hau Pei-tsun sa stal premiérom.

²² Ling, T. ; Myers, R., H. (1992): *Surviving the Rough-and-Tumble of Presidential Politics in an Emerging Democracy: The 1990 Elections in the Republic of China on Taiwan*. In: *The China Quarterly*, No. 129., Mar., s.128.; Bernkopf, N., (1994): *Taiwan, Hong Kong, and the United States, 1945-1992: Uncertain Friendships*. Maxwell Macmillan International, s.166.

²³ Do úvahy pripadalo viacero kandidátov z rodiny Chiang medzi inými i jeho mladší brat Chiang Wei-kuo, ktorého časť KMT preferovala na poste viceprezidenta pred Lee Teng-huiovi. Ling, T. ; Myers, R., H. (1992): *Surviving the Rough-and-Tumble of Presidential Politics in an Emerging Democracy: The 1990 Elections in the Republic of China on Taiwan*. In: *The China Quarterly*, No. 129., Mar., s. 124.

²⁴ Lee sa stal úradujúcim predsedom KMT 27. januára 1988. Zhang, H., (2000): *Lee Teng-hui: 1988 - 2000 12 Years in Power*, Tianxia yuanjian, s. 42 – 45. Lee Teng-hui sa stáva predsedom až 8. júla 1988 na 13. zjazde KMT. Pre podrobnú analýzu 13. Zjazdu KMT: Domes, J. (1989): *The 13th Party Congress of the Kuomintang: Towards Political Competition?* In: *The China Quarterly*, No. 118, Jun., s. 345-359.

²⁵ Soong je síce a novousadlík a patril k Palácovej frakcii, no ťažil z politického kapitálu odkazu Chiang Ching-kuo a stal sa spojencom Lee Teng-huia. Neskôr sa pre nich zaužíval pojem „noví Taiwančania“.

²⁶ Vzťahy medzi Soong May-ling a Chiang Ching-kuo boli dlhú dobu napäté. Počiatok ich zlých vzťahov siahajú do obdobia, keď bol Chiang Ching-kuo poverený počas občianskej vojny správou Šanghaja. Snažil sa znížiť hyperinfláciu a korupciu. Vo svojej kampani proti korupcii bol úspešný a narazil i na ilegálne praktiky rodiny Soong. Soong May-ling požiadala Čankajška, aby synove aktivity proti jej rodine zarazil. Čankajšek v tej dobe potreboval podporu a konexie rodiny Soong. Brat a švagor Soong May-ling boli jeho významní spolupracovníkmi na postoch ministrov financií a zahraničia. Bakešová I. (2001): *Čína v 20. storočí*. I.diel, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s.52. Pravdepodobne najmä z týchto dôvodov Čankajšek Soong May-ling vyhovel. Po jeho smrti v roku 1975 sa stiahla Soong May-ling do úzadia a emigrovala do USA.

²⁷ Uvažovalo sa o Chiang Wei-kuovi a o Lin Yang-Kangovi.

Lee pokračoval v „taiwanizácii“ vlády, starých novousadlíkov nahrádzali mladí technokrati, ktorí podobne ako Lee získali Ph.D. v USA. Čoskoro po nástupe do úradu zredukoval počet ozbrojených síl o 30 000 mužov.²⁸ Ako reakcia na udalosti v ČĽR v marci 1990 mladí Taiwanci žiadali ukončenie dočasných dodatkov z roku 1948, priamu voľbu prezidenta a zákonodarného zboru a ďalšie demokratické zmeny.²⁹ 21. marca Lee prijal zástupcov študentov a vyjadril sympatie s ich požiadavkami. V júni a júli sa ako reakcia na marcové udalosti zišla Konferencia pre národné záležitosti, kde sa zišli predstavitelia KMT a DPP, ako predstavitelia akademického a kultúrneho života. Táto situácia, by sa dala nazvať „okrúhlym stolom“, kde sa diskutovalo o ďalšom smerovaní taiwanskej demokracie. Účastníci konferencie sa dohodli na nasledujúcich reformách:

1. Úplne slobodné a otvorené voľby do Národného zhromaždenia a Legislatívneho Yuanu
2. Zavedenie priamej voľby prezidenta, guvernéra provincie Taiwanu³⁰ a priamej voľby primátorov Taipei a Kaohsiungu
3. Dočasné dodatky platné počas komunistickej rebélie, budú zrušené
4. Vláda sa má zaoberať viac potrebami ľudu Taiwanu ako potrebami pevniny

Konferencia neurčila žiadny časový harmonogram do kedy sa tieto zmeny majú udiť. Lee Teng-hui tým, ale získal legitimitu pre svoju ďalšiu politiku demokratizácie.³¹

Aby mohol Lee uskutočniť tieto reformy, musel začať zrušením ustanovení, ktoré platili počas obdobia „komunistickej rebélie“, a tým spriechniť voľby do Legislatívneho Yuanu. 30 apríla 1991 boli dočasné dodatky zrušené. Týmto aktom prestala byť ROC formálne s ČĽR vo vojnovom stave.³² Táto ústavná zmena dá interpretovať, že vláda ROC pristúpila na pozíciu, že v rámci jednej krajiny (Číny) existujú dve rovnoprávne politické entity.³³

Problém bol s poslancami Legislatívneho Yuanu, ktorí sa nechceli vzdať svojho mandátu z roku 1947-8 alebo z roku 1969. V júni 1990 Rada najvyšších sudcov najvyššieho

²⁸ ROC mala keď uvážime počet obyvateľov v súčasnosti aj tak po tejto redukcii veľkú armádu o sile 400 000 mužov. Roy, D. (2003): *Taiwan: A Political History*, Cornell University Press, s. 185.

²⁹ Roy, D. (2003): *Taiwan: A Political History*, Cornell University Press, s. 190.

³⁰ Po odchode KMT režimu z pevniny na Taiwan v roku 1949, sa preniesla na Taiwan aj ústava, ktorá vznikla v Číne v roku 1946. Na základe tejto ústavy existuje provincia Taiwan ako súčasť ROC. Teda KMT režim na Taiwane vytvoril centrálnu vládu ROC dočasne sídliacu na Taiwane a popri nej aj paralelne úrad guvernéra provincie Taiwan, ktorý predsedá provinčnej vláde Taiwanu. Toto zdvojenie mala počas vlády KMT režimu poukazovať na dočasnú povahu jeho pobytu na Taiwane.

³¹ Hood, J.,S. (1997): *The Kuomintang and the Democratization of Taiwan*, Westview Press, s.101.

³² Roy, D. (2003): *Taiwan: A Political History*, Cornell University Press, s. 185.

³³ Jacobs, J.,B.; Liu, I., B. (2007): *Lee Teng-hui and the Idea of "Taiwan"*, The China Quarterly No. 190, s. 382.

súdu rozhodla, že mandáty poslancov Národného zhromaždenia, Legislatívneho a Kontrolného Yuanu vypršia 31. decembra 1991.³⁴ V apríli 1991 prijalo Národné zhromaždenie ústavnú úpravu, na základe ktorej tieto mandáty vypršali v decembri 1991. Národné zhromaždenie rozhodlo, že voľby do Národného zhromaždenia sa budú konať v roku 1991, v roku 1992³⁵ do Legislatívneho a v roku 1993 Kontrolného Yuanu³⁶.

Prvé slobodné voľby vyvolali zmenu i Exekutívnom Yuane (vo vláde), keď Hau Pei-tsun odstúpil v roku 1992 z postu premiéra a vystriedal Lien Chan.³⁷ Týmto sa prvýkrát v histórii ROC na post premiéra dostal rodený Taiwanec. Odstúpenie Hau Pei-tsuna sa pokladá za bod zlomu i z iného dôvodu. V Kuomintangu čelil Lee Teng-hui frakciám, ktoré nesúhlasili s jeho politikou. Hua, generál letectva, predstaviteľ konzervatívnej línie bol určitou „zárukou“ vyváženosti proti reformátorovi Leeovi. Hua ako aj Chiang Wei-kuo boli predstavitelia frakcie, ktorá sa nazvala Čínska Demokratická Aliancia Reformátorov (CDRA – čínsky: Tsin Tongmenghui, táto skupina prevzala pôvodný názov organizácie Dr. Sun Yat-sena) v rámci KMT. Táto frakcia vnímala Lee Teng-hui ako skrytého separatistu. Druhá frakcia mladších členov KMT odporovala Lee Teng-huiovi, pretože ho považovala za skrytého diktátora, ktorý bráni demokratizácií Kuomintangu. V auguste 1993 časť Kuomintangu pod názvom Nová aliancia KMT, neskôr známa ako Nová Strana (NP, čínsky Hsintang) KMT opustila. KMT tým síce získal konkurenciu³⁸, no druhej strane sa tým Lee zbavil v strane veľkej časti konzervatívnej opozície.

V roku 1992, vzhľadom na silnú požiadavku verejnosti, prezident Lee Teng-hui dal prešetriť Incident 228. Prezident Lee ako aj premiér Hau sa stretli s rodinami obetí incidentu a ponúkli im kompenzácie. V tom istom roku Národné zhromaždenie ústavnou úpravou zaviedlo od roku 1994 priamu voľbu guvernéra provincie Taiwanu, primátorov miest Taipei a Kaohsiung, ako aj priamu voľbu okresných predsedov exekutív.

Národné zhromaždenie zaviedlo v roku 1992 aj priamu voľbu prezidenta a viceprezidenta. Prialo formuláciu priama voľba občanmi celej slobodnej ROC, tým pádom ako keby naznačilo, že prezident ROC je prezidentom celej ROC i „neslobodnej“, teda táto

³⁴ Fa, J. (1991): *Constitutional Developments in Taiwan: The Role of the Council of Grand Justices*. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 40, No. 1, Jan., s. 198-209.

³⁵ Voľby do Legislatívneho Yuanu prebiehajú v trojročných intervaloch: voľby prebehli v rokoch: 1992, 1995, 1998, 2001, 2004 a posledné v prebehli 12. januára 2008.

³⁶ Domes, J. (1992): *Taiwan in 1991: Searching for Political Consensus*. In: *Asian Survey*, Vol. 32, No. 1, A Survey of Asia in 1991: Part I., Jan., s. 46.

³⁷ Tien, H.; Chu, Y. (1996): *Building Democracy in Taiwan*. In: *The China Quarterly*, No. 148, Special Issue: Contemporary Taiwan, Dec., s. 1103 - 1132.

³⁸ NP sa uchádzala hlavne o hlasy novousadlíkov.

formulácia sa dá interpretovať, že prezident ROC je zviazaný k princípu jednej nedeliteľnej Číny, ako keby popierala Lee Teng-huiove tvrdenie z roku 1991, že ROC sa vzdáva jurisdikcie nad pevninou.³⁹

Podľa tejto ústavnej zmeny sa funkčné obdobie prezidenta skrátilo na štyri roky a tá istá osoba nesmela zastávať funkciu prezidenta viac ako dve po sebe nadväzujúce funkčné obdobia. Okolo priamej voľby prezidenta prebiehala v KMT diskusia, skupina okolo prezidenta Lee súhlasila s priamou voľbou, časť konzervatívcov sa obávala, že DPP bude raz schopná postaviť dostatočne silného kandidáta, ktorý by dokázal vyhrať prezidentské voľby. Konzervatívne krídlo KMT vnímali priamu voľbu prezidenta ako príklon k nezávislosti Taiwanu. DPP žiadala priamu voľbu prezidenta v zmysle ich programu: „Budme páni na Taiwane, zvoľme si vlastného prezidenta.“⁴⁰ Prvé priame voľby prezidenta boli určené na rok 1996.⁴¹

V roku 1993 prialo Národné zhromaždenie dôležitú ústavnú zmenu, na jej základe už nesmeli členovia armády počas aktívnej služby sa podieľať na politickej činnosti a zúčastňovať sa zasadaní KMT.⁴² Došlo tak depolitizácií armády.⁴³ V roku 1994 sa prvýkrát volili v priamych voľbách primátori miest Taipei a Kaohsiung.⁴⁴ Súboj NP a KMT spôsobil, že post primátora získal kandidát DPP Chen Shui-bian.⁴⁵

Podľa ROC ústavy z roku 1946⁴⁶ neboli jasne vymedzené kompetencie prezidenta a premiéra. Pokiaľ v ROC vládol autoritatívny KMT režim, nespôsobovala táto nejasnosť kompetencií výrazné problémy, keďže Čankajšek a neskôr i jeho syn boli prezidentmi, predsedami strany a využívali svoju autoritu na presadenie svojich politík. Lee Teng-hui nemal v strane takú silnú pozíciu a demokratizáciou systému, ani v Legislatívnom Yuane. Nastala otázka ako danú situáciu vyriešiť. Nakoniec postupne prevážil vplyv prezidenta nad

³⁹ Republic of China Yearbook 1991 - 92 (1991): Kwang. Hua Publishing Company, Taipei, s. 580 - 581.

⁴⁰ Roy, D. (2003): *Taiwan: A Political History*, Cornell University Press, s. 194.

⁴¹ V roku 1994 a 1995 nasledovali zmeny ktoré upresňovali podmienky prezidentských volieb.

⁴² Tien, H. (ed.) (1996): *Taiwan's Electoral Politics and Democratic Transition*, Riding the Third Wave. M.E. Sharpe, New York, s.135.

⁴³ Jej posledných zvyškov sa zbavila armáda v máji 2007, keď zo spirituálneho kréda armády vypadlo slovo doktrína. Pôvodne krédo bolo: doktrína, vodcovstvo, národ, zodpovednosť a česť. Nové sa zredukovala na národ, zodpovednosť a česť. Chuang, J., *Military simplifies soldiers' code*, at: <http://www.taipeitimes.com/News/taiwan/archives/2007/05/25/2003362347> (25.05.07). Chuang, J., *Military simplifies soldiers' code*, at: <http://www.taipeitimes.com/News/taiwan/archives/2007/05/25/2003362347> (25.5.2007).

⁴⁴ Gold: *Taiwan*, s. 175.

⁴⁵ Cotton, J. (1997): *East Asian Democracy: Progress and Limits*. In Larry Diamond et al., ed., *Consolidating the Third Wave Democracies*, Johns Hopkins University Press, s. 103.

Ten podobné víťazstvo reprízoval v prezidentských voľbách v roku 2000, keď sa v súboji o úrad prezidenta do seba pustili bývalí stranícky kolegovia Lien Chan a James Soong.

⁴⁶ The Constitution of the Republic of China, at: <http://www.taiwandocuments.org/constitution01.htm> (27.12.2007).

premiérom. V roku 1994 ústavnou zmenou získal prezident právo bez kontrasigfnácie premiéra odvolávať štátnych úradníkov premiéra, ktorí podliehajú schváleniu Národného zhromaždenia, alebo Legislatívneho Yuanu.⁴⁷

Rok pred prvými priamymi prezidentskými voľbami navštívil prezident Lee v júni 1995 Cornellovu univerzitu, kde predniesol prejav a vyvolal Tretiu krízu v Taiwanskej úžine. Vo svojom prejave na Cornellovej Univerzite sedemkrát zopakoval pojem Čínska republika na Taiwane.⁴⁸ Vláda Pekingu odpovedala ukončením dialógu v Taiwanskej úžine z prvej polovice 90-tych rokov. Tento prejav politickej vedenie interpretovalo ako odklon politiky jednej Číny a vyprovokovalo Tretiu krízu v Taiwanskej úžine (21. júl 1995 – 23. marec 1996). V tomto období testovala ČĽR rakety vo vodách obklopujúcich Taiwan v rátane Taiwanskej úžiny. Napätie pokračovalo tesne pred konaním prvých priamych demokratických volieb prezidenta na Taiwane 23 marca 1996, keď v tretej sérii testov testovala ČĽR rakety od 8. do 15. Marca.⁴⁹ USA odpovedali vyslaním lietadlovej lode Nimitz, ktorá v decembri 1995 preplávala cez Taiwanskú úžinu. Podľa viacerých analytikov sa jednalo o psychologickú vojnu.⁵⁰ Bolo nepravdepodobné, že ČĽR bola ochotná riskovať vojenskú konfrontáciu.⁵¹ ČĽR si ale týmto zastrašovaním spravila skôr medvediu službu, pretože dopomohla Lee Teng-huiovi k víťazstvu.

Lee, ktorého KMT tvrdá línia nazvala ako skrytého separatistu, tak získal 54% hlasov a kandidát DPP Peng Ming-min otvorený separatista, získal 21,1% hlasov, ako tretí sa umiestnil Lin Yang-kang, ktorý mal k zjednoteniu s ČĽR najbližšie, získal 14,9% hlasov. Na štvrtom mieste sa umiestnil Chen Li-an so 9,98% hlasov. Dalo by sa teda tvrdiť, že proti ČĽR zastrašovaniu hlasovalo vyše 75% Taiwancov. Julian Baum uvažuje, či hlavným cieľom raketových testov ČĽR mohla byť snaha odkloniť voličov od radikálnejšieho Penga k Leeovi a pomôcť mu prekonať 50% psychologickú hranicu, ktorú si nasadil.⁵² S demokratizáciu a najmä priamou voľbou prezidenta na Taiwane nastala pre Čung-nan-chaj⁵³ nová situácia, už

⁴⁷ Roy, D. (2003): *Taiwan: A Political History*, Cornell University Press, s. 189.

⁴⁸ Lin, C. (2008): *More Carrot Than Stick: Beijing's Emerging Taiwan Policy*. In: *China Security*, Vol. 4 No. 1 Winter, s.24.

⁴⁹ Ross, R., S. (2000): *The 1995-96 Taiwan Strait Confrontation: Coercion, Credibility, and the Use of Force*, *International Security*, Vol. 25, No. 2, s. 87-123.

Forney, M. (1996): *Louder than wisper*, *Far East Economic Review*, March 14., s. 14-15.

⁵⁰ Kulkarni, V.,G.; Baum, J. (1996): *Biting the Ballot*, *Far East Economic Review*, March 14., s.19.

⁵¹ Holloway, N. (1996): *Playing with Fire*, *Far East Economic Review*, March 14., s. 21.

⁵² Baum, J. (1996): *Tough Mandate*, *Far East Economic Review*, April 4., s. 14-16.

⁵³ Čung-nan-chaj je komplex vládnych budov v Pekingu. Tento pojem sa používa podobne ako Biely dom ako metonymické označenie pre vládu, alebo štátny aparát ČĽR.

nestačilo sa zamerať svoje stratégie len na exekutívu ROC a stranícku elitu KMT, ale bolo potrebné vnímať ďalšie premenné: DPP a voličov.⁵⁴

No testovanie ČLOA rakiet v úžine napomohlo v marci 1996 Lee Teng-huiovi k víťazstvu. Lee získal 54 percent⁵⁵ a stal sa prvým priamo zvoleným prezidentom ROC⁵⁶ za 95% volebnej účasti. Od roku 1996 prebieha na Taiwane konsolidácia demokracie. V roku 2000 prišlo k prvej alternácii, keď prezidenta Lee vystriedal už spomenutý kandidát DPP Chen Shui-bian. Taiwanská demokracia ustála aj alternáciu. V roku 2004 bol prezident Chen Shui-bian tesne znovuzvolený a v roku 2008 sa uskutočnili štvrté priame prezidentské voľby, v ktorých vyhral kandidát KMT Ma Ying-jeu, ktorý sa ujal úradu 20. mája 2008, čím prišlo k druhej alternácii. Prezident Chen víťazstvo opozičného kandidáta nespochybnil a prisľúbil hladký transfer moci,⁵⁷ ktorý i dodržal.

Z hľadiska podmienok konsolidácie demokracie podľa piatich bodov konsolidácie ako ich navrhujú Juan Linz a Alfred C. Stepan⁵⁸ sa dá považovať demokracia na Taiwane za stabilizovanú.⁵⁹ Jedným zásadným problémom pre demokraciu na Taiwane je problém medzinárodného uznania a vzťah k pevnine. Je to najmä táto otázka, ktorá sa v druhom volebnom období prezidenta Chen Shui-biana vyhrotila a je hlavnou štiepnou líniou taiwanskej politiky.⁶⁰

Analýza vývoja v ČLR v neskorých 80-tych rokoch a incident na Námestí Tiananmen

Postupná liberalizácia Dengových reforiem vyvolala v komunistickej strane Číny (KS Číny) dvojité odozvu. Na jednej strane skupina okolo Zhao Ziyanga generálneho tajomníka KS Číny, ktorá žiadala pokračovanie ekonomických reforiem k prechodu od zmiešanej ekonomiky k úplnému trhovému hospodárstvu a právo na súkromné vlastníctvo.⁶¹ V politickej oblasti požadovali „piatu modernizáciu“ - demokratizáciu. Ich protipólom

⁵⁴ Forney, M. (1996): *Time for Soft Talk*, Far East Economic Review, April 4., s.16.

⁵⁵ Choi, J., (ed.) (1997): *Elite Settlement and Democratic Consolidation in Korea and Taiwan*, Dept. of Political Science, Duke University, s.90.

⁵⁶ Od počiatku ROC volilo prezidentov Národné zhromaždenie do roku 1996.

⁵⁷ Shih, H.; Hsu, J., W.: *Chen promises smooth transfer of power*, at: <http://www.taipeitimes.com/News/taiwan/archives/2008/03/29/2003407509> (29.03.08).

⁵⁸ Linz, J.; Stepan, A.,C. (1996): *Toward Consolidated Democracies*, In: Journal of Democracy - Volume 7, Number 2, April 1996, s. 14-33.

⁵⁹ Hoci chápanie pojmu občianska spoločnosť vo Východnej Ázii a na Západe sa vo značnej miere odlišuje.

⁶⁰ Kým Lee Teng-hui sa snažil svojou koncepciou Nových Taiwancov staro a novo usadlíkov spájať do „novej“ taiwanskej identity, Chen túto štiepnu líniu vyhrotil. Za to si vyslúžil Lee Teng-huiovu kritiku.

⁶¹ Bolo prijaté v ústavnej zmene v ČLR v roku 2004.

v strane boli zástupcovia tvrdej línie maoistov personalizovaná premiérom Li Pengom. Táto skupina v nich videla návrat ku kapitalizmu.

Uprostred týchto dvoch skupín bola tretia frakcia umiernených liberalizátorov na čele s Teng Siao-pchingom. Určitou podobnou analógiou k postojom Teng Siao-pchinga by mohol byť postoj Luisa Carrera Blanca, ktorý podobne ako Teng Siao-pching bol v ekonomickej oblasti liberalizátor a protektorom technokratov, no v politickej oblasti bol stúpencom tvrdej línie. Teng Siao-pching sa snažil vo svojich ekonomických reformách zabezpečovať sociálnu stabilitu a predísť sociálnemu napätiu.⁶² V politickej oblasti sa zasadzoval o nižšiu mieru centralizácie a o väčšiu mieru posilnenia rozhodovacích práv regiónov, no on ani jeho stúpenci rozhodne neplánovali politickú demokratizáciu západného typu a nespochybňovali vedúcu úlohu KS Číny. Svoju predstavu o politicko-ekonomickom usporiadaní čínskej spoločnosti nazývali „socializmus s čínskymi špecifikami“.⁶³ Podobne i súčasne politické vedenie sa stavia k demokratickým reformám len veľmi opatrne.⁶⁴ V druhej polovici 80-tych rokov rástla v ČLR vo zvláštnych ekonomických zónach a veľkých mestách stredná vrstva a postupne vznikala občianska spoločnosť. Študenti z tejto strednej vrstvy študovali na univerzitách v zahraničí. Tí prinášali do Číny nové idey s ktorými boli konfrontovaní v zahraničí, no po štvrtom júni 1989 až 2/3 študentov, ktorí študovali v zahraničí sa už do Číny nevrátili. Intelektuáli, akademické prostredie a najmä študenti v Pekingu žiadali „piatu modernizáciu“.

Po študentských protestoch bol Hu Yaobang v roku 1987 odvolaný z postu generálneho tajomníka KS Číny, pretože podľa vedenia strany bol zodpovedný za „buržoázne“ protesty študentov. Po ňom bol do tejto pozície menovaný Zhao Ziyang. Avšak ekonomické a politické reformy, ktoré zastával, boli čoskoro ostro kritizované vedením KS Číny. Potom ako na jeho návrh sa urýchlila cenová reforma, zdvihla sa prudká inflácia a verejnosť žiadala väčšiu mieru centralizácie ekonomickej politiky. Ako následok tejto situácie prebiehali ostré výmeny názorov vo vedení KS Číny do jari 1989.

15. apríla 1989 zomiera Hu Yaobang a stav ekonomiky sa naďalej zhoršoval. Situácia sa vystupňovala a mnohí intelektuáli, študenti a nespokojní obyvatelia Pekingu si prišli uctiť

⁶² Veľmi podobné postoje zastáva i súčasný prezident Hu Jintao, ktorý sa usiluje zmenšovať sociálne rozdiely. China's Hu sets out policy goals, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/6241676.stm> (26.6.2007).

⁶³ Čáky M. (2005): *Politický vývoj v novodobej Číne*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, s. 114.

⁶⁴ Hu cautious over political reform, at: <http://www.cnn.com/2006/WORLD/asiapcf/10/11/china.reforms.reut/-index.html> (11.10.2006).

pamiatku Hu Yaobanga a protestovať proti zastaveniu reforiem na Námestí Tiananmen.⁶⁵ Ich protesty pokračovali napriek snahám vlády ich ukončiť. Tento protest nebol namierený v svojej podstate proti vláde, k hlavným požiadavkám protestujúcich patrilo: zamedziť korupcii v štátnej byrokracii⁶⁶ a ústavne ukotviť ľudské práva. Protesty sa rozšírili i do ďalších miest ako: Šanghaj, Kuang-čou a Čcheng-tu. Teng Siao-pchinga centrálné vedenie sa 26. apríla pokúsilo situáciu upokojiť a pohrozilo, že zakročí proti protestujúcim silou. 18. mája Zhao Ziyang sa pokúsil neúspešne ukončiť hladovku študentov. 20. mája bol odvolaný z funkcie a centrálné orgány vyhlásili stanné právo. Situáciu skomplikovala i návšteva Michaila Gorbačova. Poriadkové oddiely nedokázali situáciu upokojiť. Li Peng za podpory Teng Siao-pchinga, dáva ČLOA rozkaz protest na Námestí Tiananmen ukončiť. Štvrtého júna nad ráno jednotky ČLOA silou rozohnali demonštrantov z Námestia Tiananmen.

Problémom protestu na Námestí Tiananmen bolo, že to bola živelná akcia, teda nejednalo sa o žiadne premyslené konanie politickej opozície, ktorá by dala centrálnej vláde konkrétne požiadavky. Protestujúci nesformulovali žiaden program, memorandum, ani žiadne konkrétne vyhlásenie, alebo predstavu o občianskych právach či demokracii, na ktoré by vláda mohla reagovať.⁶⁷ Na jednej strane sa teda stretol silný režim so slabou neorganizovanou formou síce masového, no nekoherentného protestu. Dovolil by som si odcitovať poľského disidenta Jaceka Kuroňa: „Pričinila sa o pád komunizmu demokratická opozícia? V Číne vládne komunistická strana, vládne krvavo a strašne, ale už dávno nebuduje žiadny socializmus, ale taký kapitalizmus, že nás pred ním pán boh ochraňuj. Socializmus sa ako ekonomický systém sa zrútil pod svojou vlastnou váhou. K tomu nebola potrebná opozícia, ináč čínsky príklad to ukazuje veľmi názorne. Ale tomu, že by sa diktatúra pretvorila v demokraciu, pokiaľ by neexistovala opozícia - tomu neverím.“⁶⁸

Teng Siao-pchingsa v roku 1989 podobne ako Chiang Ching-kuo v roku 1986 dostal do situácie, ktorú Adam Przeworski nazýva dilema liberalizátorov. V prípade Chiang Ching-kua to bola voľba medzi prechodom k demokracii a represiou. V prípade Teng Siao-pchinga

⁶⁵ Je diskutabilné, ako vlastne tento protest vznikol, Francis Fukuyama uvádza i možnosť manipulácie zhora.

Fukuyama, F. (2002): *Konec dejín a posledný človek*. Praha: Rybka Publishers, s. 51-52.

⁶⁶ Korupcia v štátnej správe je v Číne dodnes veľký problém. Chinese officials admit to graft, at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6929005.stm> (3.8.2007).

Tento prípad je len vrcholkom ľadovca, pre detailnejšiu informáciu o miere korupcie v ČĽR:

Wedeman, A. (2004): *The Intensification of Corruption in China*, China Quarterly, vol. 180, s. 898 - 921.

V súčasnosti sa snaží čínske vedenie graduálnou politickou reformou, vytvorením "super ministerstiev" efektívnejšie bojovať proti korupcii. "Super ministerstvá" majú aj zefektívniť štátnu správu zlúčením vládných agentúr, ktoré sa dostávajú do kompetenčných konfliktov. China vows political reform after shake-up, at: <http://www.chinapost.com.tw/news/2008/02/29/144920/China%2Dvows.htm> (29.02.08).

⁶⁷ Čáky: *Politický vývoj*, s. 116.

⁶⁸ Kuroň, J.; Żakowski, J. (1995): *PRL dla początkujących*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, s. 281-282.

to bolo skôr rozhodnutie medzi kooptáciou študentskej reprezentácie a utvorení určitého hybridného režimu⁶⁹ a represiou. V prípade ROC bola z politického i ekonomického hľadiska podstate iná situácia, keď na Taiwane mohli kandidovať nestraniční politici a ďalšou fázou demokratizácie bolo umožnenie politickej plurality. V ČĽR boli požiadavky študentov zamerané na garanciu ľudských práv, pokračovanie ekonomických reforiem a o snahu o určitú kooptáciu – teda by vznikla, ak by sa ich požiadavky presadili, určitá forma rozšírenej diktatúry. V prípade ROC nasledovala postupná demokratizácia a v ČĽR represia a presadenie sa tvrdej línie.

Rozhodnutie pre represiu možno vnímať z hľadiska medzinárodného vývoja – najmä v ZSSR a obavy KS Číny zo straty monopolu moci, ako aj zo skúsenosti z „Kultúrnej revolúcie“.⁷⁰ Vedenie KS Číny sa usilovalo o udržanie stability navonok i do vnútra. Preto by bolo ustúpenie požiadavkám protestujúcich v očiach KS Číny znakom slabosti a zrejme predpokladali, že pokiaľ by vytvorili precedens ústupku, mohlo by to vyvolať ďalšie narastajúce požiadavky na KS Číny.⁷¹ I súčasné vedenie KS Číny ma eventuálne bližšie k „singapurskému poňatiu“⁷² demokracie, ako usporiadanej prosperujúcej spoločnosti, pred konceptom individuálnej slobody, teda ako je vnímaná demokracia v západnom ponímaní.

Dopad incidentu na Tiananmen mal niekoľko rovín: spôsobil zmeny vo vnútornej politike Číny, zapríčinil podstatné zhoršenie vzťahov s USA a európskymi štátmi, Čína stratila punc reformistického štátu v zahraničí. Po incidente odchádza do exilu veľká časť liberálne založených intelektuálov a študentov, ktorí študovali v zahraničí. Spôsobil napätie v procese tranzície Hongkongu pod čínsku suverenitu.⁷³ Straty na životoch sa uvádzajú v intervale 3000 – 7000 mŕtvych a odhady čínskeho Červeného kríža hovoria o minimálne

⁶⁹ Študenti žiadali rozhovory s predstaviteľmi centrálnej vlády a o inštitucionalizáciu politického partnerstva predstaviteľov študentov a centrálnych orgánov. Čáky: *Politický vývoj*, s.116.

⁷⁰ Skúsenosť z Kultúrnej revolúcie sa hlboko vriala do myslenia čínskych politických vodcov ako symbol nestability a chaosu, ktorému chcú za každú cenu predísť.

McDougall, D., (2007): *Asia Pacific in World Politics*, Lynne Rienner Publishers, s. 121.

Hong Kong leader: Too much democracy dangerous, at: <http://edition.cnn.com/2007/WORLD/asiapcf/10/12/-hongkong.democracy.ap/index.html> (12.10.2007).

⁷¹ Tie by mohli vznášať predstaviteľia domácej opozície, ale i členovia komisie reprezentujúci Hongkong.

⁷² Fukuyama, F. (1995): *Confucianism and Democrac*. In: *Journal of Democracy* - Volume 6, Number 2, April, 1995, s. 20-33.

⁷³ V Pekingu v roku 1989 zasadala zmiešaná komisia, ktorá vytvárala Basic Law HKSAR (Hongkongskej regionálnej mini ústavu) Lenhart, E. (2006): *Realizácia politickej stratégie Teng Siao-phinga: Jedna krajina dva systémy (Hongkong a Macao)*. In: Slovenská politologická revue ročník 6, číslo 3, s. 8. Tak isto konanie Chrisa Pattena a jeho demokratizačné zmeny v Hongkongu sa dajú interpretovať ako reakcia na Tchien-an-men. Lenhart, E. (2007): *Political regime and system of Hong Kong Special Administrative Region after ten years since the transition to PRC under review*. In: Slovenská politologická revue, ročník 7, číslo 3, s. 8.

ďalších 30 000 zranených.⁷⁴ Okrem Pekingu a Čcheng-tu, hlavného mesta provincie S'čchuan, k násilnostiam v iných mestách nedošlo. Európske hospodárske spoločenstvo (EEC) a USA uvalili embargo na vývoz zbraní do ČĽR.⁷⁵

Z hľadiska vnútorného vývoja mali udalosti na Tiananmen nasledovnú dohru, politická zodpovednosť za politický vývoj bola zvalená na Zhao Ziyanga, ktorý bol v domácom väzení až do konca svojho života.⁷⁶ K moci sa dostali konzervatívni maoisti, ktorých Teng Siao-pching predtým odsunul na druhú koľaj.⁷⁷ Jiang Zemin⁷⁸, pôvodne hlava KS Číny v Šanghaji nahradil na poste generálneho tajomníka Zhao Ziyanga. Vláda ľavicových dogmatikov vedených Li Pengom však netrvala dlho, ich hospodárska politika bola neúčinná, čo sa prejavilo nedostatkom spotrebného tovaru v roku 1991. Konzervatívne krídlo zo situácie obviňovalo Teng Siao-pchinga. Teng však začal „inšpekčné cesty“ po zvláštnych ekonomických zónach, začal kampaň za zachovanie ekonomických reforiem.

Na XIV. zjazde KS Číny v roku 1992 sa presadil Dengov pohľad a znamenalo to definitívne odstavenie konzervatívcov.⁷⁹ Ukončilo sa tak určité prechodné obdobie od udalostí na Tiananmen. V roku 1992 nastala kompromisná situácia, keď pozíciu premiéra si zachoval nepopulárny Li Peng,⁸⁰ svoju pozíciu si podržal aj Jiang Zemin a do stáleho výboru KS Číny sa dostal i Dengov protégé Hu Jintao. K moci sa postupne dostala nová elita⁸¹ zoskupená okolo Jiang Zemina, ktorá tvorila jadro tretej generácie komunistických čínskych politikov.⁸² Táto nová elita postupne prevzala moc od starnúceho patriarchu Teng Siao-pchinga v rokoch 1992 – 1997. Od roku 1992 sa dá hovoriť o stabilizácii a o druhej etape ekonomických reforiem v ČĽR.⁸³

⁷⁴ Documents 30-35: The Aftermath, at: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB16/documents/index.html#30-35> (21.09.2007).

Timperlake, E. (2002): *Red Dragon Rising: China's Military Threat to America*. In: Regnery Publishing, s. 26.

⁷⁵ V roku 2004 síce EU zvažovala jeho ukončenie, no po prijatí zákona o nedeliteľnosti Číny ČĽR v roku 2005 zotrvala na zachovaní embarga.

⁷⁶ Domáce väzenie je čínska mäkká forma potrestania vysokých funkcionárov, ktorí upadli do nemilosti strany.

⁷⁷ Boli členmi Ústrednej poradnej komisie – bezmocného orgánu, ktorý len kritizoval ekonomické reformy. Čáky: *Politický vývoj*, s. 119.

⁷⁸ Tejto funkcii sa mu dostalo, pretože dokázal v Šanghaji preukázať svoje politické schopnosti, keď predišiel násilnostiam a za „vhodné riadenie“ lokálnych médií počas protestov.

⁷⁹ Lin, C. (2008): *More Carrot Than Stick: Beijing's Emerging Taiwan Policy*. In: *China Security*, Vol. 4 No. 1 Winter 2008, s. 22.

⁸⁰ Zachoval si ju až do roku 1997, keď ho na odporúčenie prezidenta Jiang Zemina nahradil Zhu Rongji.

⁸¹ Táto skupina býva označovaná ako aj Šanghajská skupina (Shanghai faction) – skupina politikov pôvodom zo Šanghaja a spolupracovníci z obdobia, keď Jiang Zemin pôsobil v Šanghaji. Ich pozícia sa postupne oslabovala s nástupom štvrtej generácie pod vedením Hu Jintao v roku 2002. Chinese Vice-Premier Huang dies, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/6714343.stm> (02.06.2007).

⁸² Čáky: *Politický vývoj*, v s. 122-123.

⁸³ Pozri tamtiež, s. 124 - 127.

Záver

Prechod k demokracii na Taiwane, ako aj incident na Námestí Tianmen zostávajú dodnes predmetom odborných diskusií. V oboch prípadoch sa jednalo o strategické rozhodnutia čelných predstaviteľov režimov, ktoré odštartovali sériu procesov, ktorých dôsledky môžeme pozorovať v Číne aj na Taiwane i v súčasnosti. Zhodne v oboch prípadoch hlavnú rolu zohral režim, teda podľa Huntingtonovej teórie sa na Taiwane jednalo o prechod k demokracii transformáciou a v prípade ČĽR sa z hľadiska teórie hier Przeworského sa prišlo k „úspešnej“ represii a k pritvrdeniu režimu. Rovnako na režimy v Číne a na Taiwane bol nezanedbateľný vplyv externých faktorov a diania v obdobných režimoch. V prípade ČĽR situácia v ZSSR a v prípade ROC dianie v Španielsku a Kórejskej republike.

Je zistením tohto článku, že vedenie KS Číny ako i Kuomintngu veľmi pozorne pozorovalo počas obdobia strategickej situácie dianie na druhej strane Taiwanskej úžiny. Postavenie Taiwanu a ČĽR z hľadiska postavenia v medzinárodnom systéme je však neporovnateľné, kým Čínu už v tomto období možno pokladať za regionálnu mocnosť, Taiwan sa dá vnímať ako regionálny spojenec USA. Vplyv Taiwanu na dianie v ČĽR počas incidentu Tiananmen bol preto minimálny, skôr sa vedenie KS Číny obávalo možnosti intervencie USA, ktoré by mohli využiť Taiwan k periférnej stratégii. Raketové testy ČĽO pri prvých priamych prezidentských voľbách však zohrali nemalú rolu na volebnú účasť a na Li Teng-huiovom víťazstve.

Dôsledky prechodu k demokracii na Taiwane sú dodnes evidentné, obe strany opätovne vládny KMT ako i znovu opozičná DPP vnímajú prechod pozitívne, hoci taiwanská spoločnosť najmä k otázke zjednotenia a ďalšieho smerovania čínsko-taiwanských vzťahov je značne rozpoltená. Taiwanský politický systém prešiel procesom dvoch alternácií a napriek problémom sa javí taiwanská demokracia ako stabilná.

Incident na Námestí Tiananmen spôsobil dodnes evidentné zbraňové embargo na ČĽR, ako i krutú cenu v počte obetí a potlačenie občianskej spoločnosti. Z pohľadu vedenia KS Číny sa predišlo vysokým sociálnym nákladom demokratizácie, ktoré boli viditeľné v bývalom sovietskom priestore, ako aj na Balkáne. Rovnako sa predišlo i dezintegrácii ČĽR.

V súčasnosti čelí Taiwan i Čína celosvetovej hospodárskej kríze. Kým na Taiwane vládla prezidenta Ma Ying-jeoa je vystavená ostrej kritike opozície, prezident Hu Jintao na

druhej strane Taiwanskej úžiny, čelí čoraz väčšiemu sociálnemu napätiu.⁸⁴ Je otázne, ako dlho si KS Číny dokáže udržať „mandát nebies“ a socializmus s čínskymi charakteristikami, dostatočnú príťažlivosť pre občanov ČĽR, prípadne aké kroky pre stabilizáciu KS Číny podnikne.

Literatúra

- Bakešová I. (2001): *Čína v 20. storočí*. I.diel, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Bakešová I.; Fürst R.; Heřmanová Z. (2004): *Dějiny Taiwanu*, Praha: NLN.
- Baum, J. (1996): *Tough Mandate*. In: Far East Economic Review, April 4., s. 14-16.
- Bernkopf, N. (1994): *Taiwan, Hong Kong, and the United States, 1945-1992: Uncertain Friendships*. Maxwell Macmillan International.
- Buruma, I. (1996): *Taiwan's New Nationalists: Democracy with Taiwanese Characteristics*. In: *Foreign Affairs* Volume 75, Number 4, July – August.
- Cotton, J. (1997): *East Asian Democracy: Progress and Limits*, In: Larry Diamond a kol. (ed.): *Consolidating the Third Wave Democracies*, Johns Hopkins University Press.
- Čáky M. (2005): *Politický vývoj v novodobej Číne*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda.
- Documents 30-35: The Aftermath, at: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/-NSAEBB16/documents/index.html#30-35> (21.09.2007).
- Domes, J. (1989): *The 13th Party Congress of the Kuomintang: Towards Political Competition?* In: The China Quarterly, No. 118, Jun., s. 345-359.
- Domes, J. (1992): *Taiwan in 1991: Searching for Political Consensus*. In: Asian Survey, Vol. 32, No. 1, A Survey of Asia in 1991: Part I., Jan..
- Fa, J. (1991): *Constitutional Developments in Taiwan: The Role of the Council of Grand Justices*. In: The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 40, No. 1, Jan., s. 198-209.
- Forney, M. (1996): *Louder than wisper*, Far East Economic Review, March 14.
- Forney, M. (1996): *Time for Soft Talk*, Far East Economic Review, April 4..
- Fukuyama, F. (1995): *Confucianism and Democrac*. In: Journal of Democracy - Volume 6, Number 2, April, 1995, s. 20-33.

⁸⁴ China slowdown prompts unrest fears, at: <http://edition.cnn.com/2008/BUSINESS/12/10/china.labor.unrest/-index.html> (10.12.2008).

- Fukuyama, F. (2002): *Konec dějín a poslední člověk*. Praha: Rybka Publishers.
- Fürst, R. (2005): *Taiwan – A Maturing Chinese Democracy*, Perspectives, No. 24.
- Gold, T., B. (1997): *Taiwan: Still Defying the Odds*. In: Diamond, L., J., (ed.): *Consolidating the Third Wave Democracies*, Johns Hopkins University Press.
- Holloway, N. (1996): *Playing with Fire*, Far East Economic Review, March 14..
- Hong Kong leader: Too much democracy dangerous, at: <http://edition.cnn.com/2007/WORLD/asiapcf/10/12/hongkong.democracy.ap/index.html> (12.10.2007).
- Hood, J.,S. (1997): *The Kuomintang and the Democratization of Taiwan*, Westview Press.
- Hu cautious over political reform, at: <http://www.cnn.com/2006/WORLD/asiapcf/10/11/china.reforms.reut/-index.html> (11.10.2006).
- China slowdown prompts unrest fears, at: <http://edition.cnn.com/2008/BUSINESS/12/10/china.labor.unrest/index.html> (10.12.2008).
- China vows political reform after shake-up. On: <http://www.chinapost.com.tw/news/2008/02/29/144920/China%2Dvows.htm> (29.02.08).
- China's Hu sets out policy goals, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asiapacific/6241676.stm> (26.6.2007).
- Chinese officials admit to graft. On: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6929005.stm> (3.8.2007).
- Choi, J., (ed.) (1997): *Elite Settlement and Democratic Consolidation in Korea and Taiwan*, Dept. of Political Science, Duke University.
- Chu, Y. (2001): *Lin, J., Political Development in 20th-Century Taiwan: State-Building, Regime Transformation and the Construction of National Identity*. In: *The China Quarterly*, No. 165, (s. 120).
- Chu, Y.; Lin, J. (2001): *Political Development in 20th-Century Taiwan: State-Building, Regime Transformation and the Construction of National Identity*, *The China Quarterly*, No. 165.
- Chuang, J., *Military simplifies soldiers' code*. On: <http://www.taipeitimes.com/News/-taiwan/archives/2007/05/25/2003362347> (25.5.2007).
- Jacobs, J.,B.; Liu, I., B. (2007): *Lee Teng-hui and the Idea of "Taiwan"*, *The China Quarterly* No. 190.
- Kulkarni, V.,G.; Baum, J. (1996): *Biting the Ballot*. In: *Far East Economic Review*, March 14..

- Kuroň, J.; Żakowski, J. (1995): *PRL dla początkujących*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.
- Lenhart, E. (2006): *Realizácia politickej stratégie Teng Siao-phinga: Jedna krajina dva systémy (Hongkong a Macao)*. In: Slovenská politologická revue ročník 6, číslo 3.
- Lenhart, E. (2007): *Political regime and system of Hong Kong Special Administrative Region after ten years since the transition to PRC under review*. In: Slovenská politologická revue, ročník 7, číslo 3.
- Lin, C. (2008): *More Carrot Than Stick: Beijing's Emerging Taiwan Policy*. In: China Security, Vol. 4 No. 1 Winter.
- Ling, T. ; Myers, R., H. (1992): *Surviving the Rough-and-Tumble of Presidential Politics in an Emerging Democracy: The 1990 Elections in the Republic of China on Taiwan*. In: The China Quarterly, No. 129., Mar..
- Linz, J.; Stepan, A.,C. (1996): *Toward Consolidated Democracies*, In: Journal of Democracy - Volume 7, Number 2, April 1996.
- Lipset, S. (1959): *'Some Social Prerequisites for Democracy: Economic Development and Political Legitimacy'*. In: American Political Science Review, Vol. 53, s. 69-105.
- McDougall, D., (2007): *Asia Pacific in World Politics*, Lynne Rienner Publishers.
- Przeworskeki, A. a kol. (1996): *What Makes Democracies Endure?* In: Journal of Democracy, Volume 7, Number 1, January.
- Republic of China Yearbook 1991 - 92 (1991): Kwang. Hua Publishing Company, Taipei, s. 580 - 581.
- Ross, R., S. (2000): *The 1995-96 Taiwan Strait Confrontation: Coercion, Credibility, and the Use of Force*. In: International Security, Vol. 25, No. 2, s. 87-123.
- Roy, D. (2003): *Taiwan: A Political History*, Cornell University Press.
- Shih, H.; Hsu, J., W.: *Chen promises smooth transfer of power*, at: <http://www.taipeitimes.com/News/taiwan/-archives/2008/03/29/2003407509> (29.03.08).
- The Constitution of the Republic of China, at: <http://www.taiwandocuments.org/-constitution01.htm> (27.12.2007).
- Tien, H. (1996) (ed.): *Taiwan's Electoral Politics and Democratic Transition, Riding the Third Wave*. M.E. Sharpe, New York.
- Timperlake, E. (2002): *Red Dragon Rising: China's Military Threat to America*. In: Regnery Publishing.

Wedeman, A. (2004): *The Intensification of Corruption in China*, China Quarterly, vol. 180, s. 898 - 921.

Zakaria, F. (2004): *Budúcnosť slobody*, Český Tešín: Nakladatel'stvo vied ČR.

Zhang, H., (2000): *Lee Teng-hui: 1988 - 2000 12 Years in Power*, Tianxia yuanjian.